

บทที่ 5

การวิเคราะห์ร้อยกรอง

การวิเคราะห์ร้อยกรองย่อมเป็นไปในลักษณะคล้ายกับการวิเคราะห์ร้อยแก้วในประเด็นสำคัญคือ ร้อยกรองที่อ่านนั้นสื่อสารอะไรและอย่างไรที่เพิ่มขึ้นแตกต่างไปจากการอ่านร้อยแก้วคือ ความสัมพันธ์ระหว่าง**สารกับฉันทลักษณ์** ซึ่งหมายถึงเสียงอักษรเสียงสระที่เลือกใช้ ตลอดจนสำนวนโวหารต่าง ๆ นักศึกษาคงไม่ลืมว่าในการวิเคราะห์ร้อยแก้ว เราก็พิจารณาในเรื่องการเรียบเรียงข้อความโดยการใช้คำ การผูกประโยค การเรียงลำดับประโยคซึ่งเรียกรวมนิยามว่า**ท่วงทำนองเขียน** ตลอดจนโวหารในการเขียนสัมพันธ์ภาพระหว่างสารกับภาษา ดังนั้น ไม่ว่าเราจะอ่านเพื่อวิเคราะห์ข้อความใด ๆ ไม่ว่าจะร้อยแก้วหรือร้อยกรอง เราย่อมวิเคราะห์ส่วนการใช้ภาษา อันเป็นส่วนสำคัญในการสื่อสารของข้อความนั้น ๆ แต่ในส่วนของร้อยกรองที่จะแปลกแยกจากร้อยแก้วคือการพิจารณาในด้านสัมพันธ์ภาพระหว่าง**ฉันทลักษณ์** กับ**สาร**ว่าส่งผลในการสื่อสารและรสจากสารให้ผู้อ่านรับได้สมดังจุดมุ่งหมายของผู้เขียนหรือไม่ร้อยกรองก็เช่นเดียวกับร้อยแก้วที่สามารถสื่อได้ทั้งความรู้ การรับรู้ ความคิด หรือความเพลิดเพลิน และที่เน้นหรือปรากฏหลากหลายมากกว่าการใช้ร้อยแก้วคือประโยชน์ในการสื่อความรู้สึก ดังนั้น เมื่อเราอ่านร้อยกรองบางเรื่อง เราจะได้รรถเพียงการแสดงความรู้สึกของผู้เขียน แต่ด้อยรำพันตลอดเรื่องนั้นไปเน้นอยู่ที่การแสดงความรู้สึกนั้นใน**ลักษณะใดหรืออย่างไร** ผู้ที่เขียนเป็นจึงสามารถหาลีลาการเขียน ทั้งถ้อยคำและวิธีเรียงลำดับคำให้สื่อความได้อย่างชวนให้ผู้อ่านคล้อยตามจนข้อความนั้นมีคุณค่าในการสื่อมากกว่าตัวสาร มิฉะนั้นจะไม่พ้นไปจากการซ้ำซาก วกวนเพราะสารด้านอรรถ**มักจะ**น้อยกว่าที่ปรากฏในร้อยแก้ว ในความยาวเท่ากันเป็นส่วนมาก **ขออย่าว่าเป็นส่วนมากเท่านั้น** เพราะใช้ว่า ร้อยกรองจะให้อรรถได้น้อยกว่าร้อยแก้วทุกเรื่องก็หาไม่ได้ หากผู้เขียนมีความสามารถก็จะสื่ออรรถที่ครบบริบูรณ์ตมหัวเรื่อง ทั้งยังสามรถ**สื่อสารที่เรียงร้อยได้**ลึกกว่าสื่อด้วยร้อยแก้ว หากเข้าสู่ลักษณะนี้ย่อมส่งผลดีกว่าการใช้ร้อยแก้ว เพราะย่อมจะทำให้รับอรรถรสได้อย่าง**ชัดและลึก** จนสามารถเกิดความประทับใจตลอดจนจดจำได้ง่ายกว่าร้อยแก้วในเรื่องของการสื่อภาษา นี้ นักศึกษาย่อมเห็นความแตกต่างระหว่างถ้อยคำที่ใช้ หากเป็นแนวสารคดีใช้คำว่า**เรียบเรียง** หากเป็นบันเทิงคดีมักใช้คำว่า**แต่ง** แต่ในร้อยกรองย่อมเหมาะสมกับการที่เราจะสรุปได้โดยวิธีการแต่งว่า ผู้เขียนร้อยกรองแต่ละชิ้นแต่ละเรื่องนั้นได้ **เรียงร้อยถ้อยคำมาให้อ่านกัน**นั้นแท้ๆ ทั้งก่อนที่จะเรียง

ร้อย ผู้เขียนร้อยกรอง (หรือหากเป็นเจ้าของผลงานที่มีคุณลักษณะจนเรียกได้ว่าเป็นกวี) ย่อมต้องเลือกสรรถ้อยคำที่เหมาะสมกับบอรรถของตน ทั้งยังเป็นการสรรใช้ภาษาที่สามารถสื่อภาพพจน์ ตลอดจนสร้างจินตนาการให้แก่ผู้อ่านได้ในการอ่านเชิงวิเคราะห์นักศึกษาต้องให้ความสำคัญกับการใช้ภาษาทุกขั้นตอน โดยเฉพาะในเรื่องของการเลือกใช้คำอย่างเหมาะสมกับบอรรถ โดยที่ไม่จำเป็นต้องเป็นคำที่ไพเราะเพราะพริ้งแต่ประการเดียวเพราะในบางเรื่องที่ตั้งด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอาจให้ผลลบแก่ขบร้อยกรองนั้นก็ได้ หากไม่มีความเหมาะสมกับบอรรถที่จะสื่อจนกว่าได้วารสไปคนละทางกับบอรรถ ผลที่ได้ย่อมจะคิดในด้านให้คนอ่านรับสารของผู้เขียนได้อย่างตรงใจ ตรงความรู้สึกของผู้เขียนร้อยกรองบทนั้น ๆ ไปไม่ได้—ขอยกตัวอย่างกวีนิพนธ์เรื่องดอกไม้จะบาน ของจิระนันท์ พิตรปรีชา นักศึกษาจะเห็นว่า แม้ผู้เขียนจะใช้กลวิธีการเปรียบเทียบ ตลอดจนใช้สัญลักษณ์ว่าสิ่งที่ดีงามที่เขาชวนคนหนุ่มสาวตั้งใจร่วมกันจะกระทำต่อส่วนรวมคือดอกไม้สีขาวที่จะบานในใจ ผู้เขียนเลือกใช้ภาษาที่สื่อรสได้อย่างสอดคล้องกับบอรรถที่เป็นปณิธานของคนหนุ่มสาวในระดับอุดมศึกษา ตามที่เรื่องนี้ลงพิมพ์ในหนังสือผลิหนังสือปฐมนิเทศนิสิตใหม่จุฬาฯ พ.ศ. 2516 ขอให้นักศึกษาสังเกตการใช้ภาษาว่าแม้เป็นลักษณะการสื่อความอย่างตรงไปตรงมาแต่มีการใช้สัญลักษณ์และการเปรียบเทียบที่กระฉ่างชัดใช้คำเรียบง่าย แสดงความตั้งใจที่จะร่วมทำงานให้สังคมอย่างไม่มีเงื่อนไข ตามวิถีทางของคนหนุ่มสาวที่มีความตั้งใจแน่วแน่มั่นคงในการทำประโยชน์ต่อส่วนรวม นั่นคือ ใจพร้อม วิธีการง่ายและรวดเร็ว ขอให้นักศึกษาอ่านเชิงวิเคราะห์ร้อยกรองต่อไปนี้ประกอบคำอธิบาย

ดอกไม้จะบาน

ดอกไม้	ดอกไม้จะบาน
บริสุทธิ์กล้าหาญ	จะบานในใจ
สีขาว	หนุ่มสาวจะเฝ
แน่วแน่แก้ไข	จุดไฟศรัทธา
เรียนรู้	ต่อสู้มาหา
ก้าวไปข้างหน้า	เข้าหามวลชน
ชีวิต	อุทิศยอมตน
ฝ่าความสับสน	เพื่อผลประชา
ดอกไม้	บานให้คุณค่า
งบนานช้า ๆ	แต่ว่ายั่งยืน
ที่นี่	และที่อื่น ๆ
ดอกไม้สดชื่น	ยื่นให้มวลชน

เมื่อจ๊ะนันท์ พิตรปรีชาแต่งร้อยกรองเรื่อง *ชีวิตและเงื่อนไข* ผู้อ่านจะเห็นได้ว่าการใช้ภาษาของเธอเปลี่ยนไปบ้าง ธรรมชาติของเรื่องหลังนี้คือ ข้อสรุปจากประสบการณ์ชีวิตหลังจากที่ตั้งปณิธานว่า “ดอกไม้จะบาน” เธอนำเสนอข้อสรุปว่า ความสำเร็จจะเกิดได้ ต้องเนื่องมาจากความพร้อมไปด้วยความสุขุมลุ่มลึก และความเหมาะสม แห่งกาลเวลาในการดำเนินงาน นักศึกษาจะสังเกตได้ว่าการเลือกใช้ถ้อยคำแตกต่างไปจากที่ปรากฏในเรื่อง *ดอกไม้จะบาน* มีการใช้ศัพท์มากขึ้นกว่าคำเรียบง่าย แต่ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ได้หึงคำง่ายที่มีความหมายหนักแน่น ผู้อ่านในเชิงวิเคราะห์ย่อมจะเห็นลีลาการสื่อสาร อย่างไต่ตรองทั้งอรรถและถ้อยคำที่เรียงร้อยเป็นรสร้อยได้อย่างมีสัมพันธภาพ

ชีวิตและเงื่อนไข

แล้วชีวิตอ่อนใสเขียวใบไม้	ค่อยพลิกไหวพละของขงแควอ่อน
บทเริ่มต้นตามลีลาความอาทร	ผลิบานซ้อนก่อนใบชบลงทาบดิน
เพื่อเป็นไม้ใหญ่ให้คุณค่า	กาลเวลาชีวิตตัดสั้น
อาศัยแสงอาทิตย์อาฉิน	น้ำดินลำดัดด้านการควบคุม
เรา...อาจเหมือนต้นไม้	อ่อนไหวต่อแควร้อนลุ่ม
เพื่อการเติบโตใหญ่ใบคลุม	ความสุขุม (ถ้ามีได้) ต้องใช้มัน
...เราอยากงอกงาม	สำเร็จสมความใฝ่ฝัน
เติบโตกล้าหาญแสงตะวัน	ยืนมั่นไม่พริ้วแรงลม
และนี่คือเงื่อนไข	ถ้าเราอยู่ในความเหมาะสม
อยากเป็นต้นไม้ไม่ล้ม	รากต้องหยั่งตรงลงลึกพอ

เมื่อนักศึกษาเข้าใจการอ่านเชิงวิเคราะห์ในการเลือกใช้คำและ การเรียงร้อยถ้อยคำของร้อยกรองว่าแตกต่างจากการวิเคราะห์การใช้ภาษาในการเรียบเรียงหรือแต่งร้อยแก้ว (สุดแท้แต่จะเป็นเป็นสารคดีหรือบันเทิงคดี) ขอให้อ่านเชิงวิเคราะห์ร้อยกรองเรื่องต่อไปจากนี้เพื่อรับสารจากแต่ละบท แต่ละเรื่องให้ได้ทั้งส่วนที่เป็นอรรถและรสของแต่ละเรื่อง ข้อความบางเรื่องแม้จะไม่ใช้ร้อยกรองแต่เป็นการสื่ออรรถในเรื่องที่ละเอียดอ่อน ผู้อ่านก็จำเป็นต้องพินิจถ้อยคำและการเรียบเรียงข้อความเพราะหากอ่านอย่างมองข้ามความหมายของคำที่ดูว่า “เล็ก ๆ น้อย ๆ” เพราะเข้าใจเอาเองว่าไร้สาระหรือ “ไม่เห็นมีอะไร” แต่ถ้าเรารับรสจากข้อความนั้นได้เราย่อมรับอรรถได้ด้วย ดังตัวอย่างจากข้อความต่อไปนี้

วาทธรรม

มีบางสิ่งบางอย่างและความงามในบางมิติ ที่รอให้เราเฝ้ามองอย่างเงิบ ๆ คิ้วว่า มันละเอียดอ่อนยิ่ง จึงไม่อาจทนการเฝ้ามองอย่างแรง ๆ สักครั้ง การเฝ้ามองชนิดนุ่มนวล ขาดความประณีต ก็กลับจะทำให้มันแตกกระจายไป การชื่นชมนั้นก็ทำได้ยากเช่นเดียวกับการมองจะต้องกระทำอย่างละเอียดอ่อน อย่างทะนุถนอมที่สุด เป็นกระแสความชื่นชม อันเล็กละเอียดที่เกิดขึ้นในใจเงิบ ๆ สงบส่ำที่สุด แต่ก็มีพลังไม่มีเสียงดังและไม่แข็งกร้าว ทว่าเป็นพลังที่นุ่มนวลประณีตที่สุด เป็นพลังที่ไม่มีมีดเล่มใดสามารถฟันขาด มีแต่ความชื่นชมที่มีคุณสมบัติดังนี้เท่านั้นจึงจะเหมาะสมกับ “สิ่งนั้น”

ด้วยว่ามีบางสิ่งบางอย่างที่ละเอียดอ่อนเกินไป บอบบางเกินไป แม้จะนับว่างามแต่ก็ดำรงอยู่ในมิติอันยากที่มนุษย์จะเอื้อมไปแตะต้องไม่ว่าจะด้วยสายตาหรือด้วยหัวใจ ด้วยความชื่นชม ด้วยคุณค่าที่ให้ เพราะแม้แต่ความผิวเผินสักนิดหนึ่ง ก็อาจจะกลายเป็นความรุนแรงไป “สิ่งนั้น” จะหมดสิ้นคุณค่าไป จะแตกกระจายฟุ้งหายไปในอากาศ

การมองและการชื่นชมชนิดนี้นักกลับจะทำให้ “สิ่งนั้น” และทำร้ายตนเองให้เจ็บปวด (พจนานุกรมสันติ นิตยสารลลนา 27 ก.พ. 27)

เพื่อให้นักศึกษาได้ใช้ประโยชน์จากทุกข้อความที่ยกมาเป็นตัวอย่างประกอบคำอธิบายเรื่องแนวการอ่านเชิงวิเคราะห์ของวรรณกรรมประเภทร้อยกรอง จึงขอสรุปผลการวิเคราะห์ทุกเรื่องให้ครบทุกหัวข้อ ขอขำว่าไม่มีประโยชน์เลยหากนักศึกษาจะจำผลการวิเคราะห์วิชานี้เป็นวิชาที่ต้องใช้ความเข้าใจและจำเป็นต้องฝึกฝนการอ่านให้ชำนาญ แล้วนักศึกษารับอ่านเป็น ส่งผลถึงการสามารถสื่อสารกับผู้อื่นได้ถูกต้อง ดังนั้น ขอให้ทดลองวิเคราะห์ด้วยตัวเองก่อน แล้วค่อยตรวจคำตอบกับเฉลยต่อไป

เรื่องดอกไม้จะบาน

ประเภทวรรณกรรม	ร้อยกรอง มีสัมผัสคล้ายกาพย์ยานีแต่จำนวนคำน้อยกว่า
แนวเรื่อง	แสดงปณิธาน
แนวคิดหลัก	ความตั้งใจมั่นคงของคนหนุ่มสาวที่จะดำรงตนให้เป็นประโยชน์ บริสุทธิ์ต่อส่วนรวม
ข้อมูลเสริม	1. การจะทำตนให้บรรดุปณิธานต้องเกิดจากความศรัทธา 2. สังคมยังมีความไม่ถูกต้องไม่การที่จะต้องช่วยกันแก้ไข 3. ทางไปสู่ความสำเร็จต้องมีประสบการณ์ที่จะเอาชนะภาพลวงต่าง ๆ

4. ผลสำเร็จอย่างยั่งยืนต้องเริ่มจากการค่อยเป็นค่อยไปอย่างมั่นคง
และร่วมมือกันอย่างแพร่หลาย

โวหาร
ท่วงทำนองเขียน

บรรยายโวหาร
เรียบง่าย

เรื่อง ชีวิตและเงื่อนไข

ประเภทวรรณกรรม
แนวเรื่อง
แนวคิดหลัก
ข้อมูลเสริม

กลอนสุภาพ
แสดงทัศนะ
ผู้ที่จะดำรงตนอย่างประสบความสำเร็จต้องรู้จักการปลูกฝังสติ
และปัญญา ทั้งยังต้องมีพัฒนาการและความเหมาะสม

1. มีหลายปัจจัยที่เป็นผลต่อความสำเร็จเติบโตของมนุษย์เช่นเดียวกับต้นไม้
2. เวลาจะเป็นเครื่องตัดสินคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ

โวหารการเขียน
ท่วงทำนองเขียน

พรรณนาโวหารและอธิบายโวหาร
กระชับรัดกุม

เรื่อง วาบอารมณ์

ประเภทวรรณกรรม
แนวเรื่อง
แนวคิดหลัก
ข้อมูลเสริม
โวหารการเขียน

ความเรียง (ลักษณะการใช้ถ้อยคำมิได้เป็นเช่นเดียวกับความเรียง
โดยทั่วไปที่ข้อมูลแนวคิดหลักกว้างกว่า แต่เรื่องนี้ข้อมูลซ้ำซ้ำมาก
ซึ่งผู้เขียนอาจจะตั้งใจใช้กลวิธีนี้เพื่อแสดงว่าจุดนี้สำคัญมากมาย
เหลือเกินจึงซ้ำมาก ลักษณะเช่นนี้ไม่ค่อยปรากฏในการเสนอพรรณนารวด
ด้วยความเรียงโดยทั่วไป แต่มิใช่ว่าเป็นการใช้รูปแบบวรรณกรรมอย่าง
ไม่เหมาะสม เป็นแต่เพียงแปลกออกไป จึงยกมาเป็นข้อสังเกต)
แสดงทัศนะ (มิใช่แสดงอารมณ์เพราะมิได้ปรากฏเป็นอารมณ์ ของ
ตนเอง แต่กล่าวถึงการแสดงออกโดยทั่ว ๆ ไป)
คุณค่าของ “สัมผัส” อย่างประณีตทั้งทางสายตาและความรู้สึก
ความเรียบอาจเป็นพลังได้
อธิบายโวหาร (แม้รรถจะเป็นเรื่องการแสดงอารมณ์แต่ก็ไม่จำเป็น
ว่าจะต้องให้แต่พรรณนาโวหาร จึงนำเรื่องนี้มาเป็นตัวช่วยให้หนัก

ศึกษาเห็นว่า การวิเคราะห์ข้อความใดให้พิจารณาเป็นเรื่อง ๆ ไป
อย่าไปจำกัดว่าหากสื่ออรรถเรื่องความรู้สึกแล้วต้องเป็นร้อยกรอง
เป็นพรรณนาโวหารเป็นท่วงทำนองเขียนแบบสละสลวยเท่านั้น
แต่การจะเลือกกำหนดว่าจะใช้รูปแบบใด ใช้โวหารและท่วงทำนอง
เขียนแบบใดย่อมแตกต่างกันไปตามแต่ผู้เขียนจะเลือก)

ท่วงทำนองเขียน

เรียบง่าย

ให้นักศึกษาพิจารณาโคลงจากเรื่องเดียวกันแต่มีโวหารการเขียนและท่วงทำนองเขียน
แตกต่างกันอีก 2 โคลงต่อไปนี้

ผัดหมี่โคราชต้อง	แต่งรส
หมูผัดเครื่องผัดสด	โชกน้ำ
มะขามเปียกกำหนด	เปรี้ยวเผ็ด หวานพ้อ
จิ้งใส่เส้นกลูก ซ้ำ	ไข่เค็มเสริงสมฯ
ไหว้ศรีพนมรุ้งแหล่ง	บุรีรัมย์
สู่สุรินทร์ถิ่นธรรม	ถิ่นช้าง
ศรีสะเกษไฮส่าส้ม-	ตุลธิ์มุกดา หารเย
เกาะเหลิบลำโขงช้าง	เขตเข้าอุบลฯ

(เรื่อง เขียนแผ่นดิน โดยเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์)

โคลงที่ยกตัวอย่างเพื่อการอ่านเพื่อการวิเคราะห์นี้นักศึกษาจะเห็นได้ว่าตรงกันด้าน
ประเภทวรรณกรรม คือ เป็นโคลงสี่สุภาพเหมือนกันแต่ในแนวเรื่องนั้นต่างกันคือ โคลงแรกให้
ข้อมูลและอธิบายวิถีทำ ในขณะที่โคลงที่สองบรรยายการเดินทางว่าไปเมืองใดบ้าง (โปรดสังเกต
อีกว่ามีใช้การพรรณนาการเดินทางเพราะเป็นการให้ข้อมูลมิใช่แสดงความรู้สึกต่อสถานที่หรือ
พรรณนาให้เห็นรายละเอียดของแต่ละเมือง) ในส่วนของโวหารการเขียน โคลงแรกเป็นอธิบาย
โวหารเพราะสื่อความเข้าใจในการทำผัดหมี่โคราชแต่โคลงหลังเป็นโวหารเชิงบรรยายเพราะให้ข้อมูล
ว่าไปไหนบ้าง ส่วนท่วงทำนองเขียนเข้าลักษณะเดียวกันคือกระชับรัดกุม